

територіально близькі до України або Росії або прийшли в українську мову через посередництво польської: *Англія, Австрія, Іспанія, Голандія, Курляндія, Швеція*.

У літописах частіше трапляються описові моделі за типом «відтопонімний прикметник + номенклатурний термін», які граматично функціонують як іменник. Напр.: *Курляндская земля* (Акты, 14, 653) – *Курляндія* (Величко), *Мултьянская земля* (Акты, 12, 237) – *Молдавія* (Акты, 13, 530), *Волоская земля* (Акты, 1, 218) – *Валахія* (Акты, 9).

Іншомовні хороніми в множині трапляються поряд з описовою моделлю, іноді це спостерігається в тексті одного літопису. Варіанти *pluralia tantum* виникли під впливом давньоруської та загальнослов'янської традиції, що об'єднує в одному слові назви народів та країн. В українській мові цього періоду вживаються такі назви, як *Пруссы* (Величко, 1, 235), *Мултяны* (Величко, 1, 133), *Венгры* (Граб'янка, 15), *Волохи* (Сборник, 77).

Іншомовні хороніми входять у різні словотворчі ряди української мови. Структурні варіанти запозичених назв функціонують у мові XVIII ст. одночасно, оскільки виникли вони під впливом різних чинників.

Список скорочень

1. Акты – Акты, относящиеся къ истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археологическою комиссією. ТТ. 1–14. – СПб, 1861–1889.

2. Величко-Летопись событий въ югозападной России въ XVII-мъ вѣкѣ составилъ Самоилъ Величко, бывший канцеляристъ канцелярії войска запорожскаго, 1720, Издана временною комиссією для разбора древнихъ актовъ. ТТ. I-IV. – К., 1849–1864.

Література

1. Мозговой 1981: Мозговой В.И. Освоение иноязычной топонимии в русском языке XVII века (на материалах «Вестей-Курантов»): Дисс... канд. наук. – Донецк, 1981. – 260 с.

Підсекція літературознавства

УДК 821.161.2: Олійник

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЧ БОРИСА ОЛІЙНИКА

В. А. Просалова

Притча як один із найдавніших жанрів упродовж своєї багатовікової історії переживала як періоди посиленого зацікавлення авторів і читачів, так і послаблення інтересу до неї. Здавна використовувався повчальний характер творів цього жанру, що виникали шляхом вилучення автором відтворюваної ситуації із традиційного контексту, зокрема біблійного.

Останнім часом жанр притчі починає розглядатися не лише в літературознавчому, а і в культурологічному, філософському, семіотичному аспектах, що підтверджує не лише його життєздатність, а і розширення сфери функціонування. Н. Л. Мухелішвілі та Ю. А. Шрейдер запропонували розглядати притчу як «засіб ініціації живого знання», адже для її розуміння необхідно читачеві докласти певних зусиль. Підхід до авторської притчі як до особливого типу комунікації – екзистенціально-символічного –

налаштовує на активне сприймання реципієнтом, самостійне віднайдення ним відповіді на важливе саме для нього питання.

В останні десятиліття ХХ століття притча пережила своє відродження. До цього жанру зверталися К. Кулієв, Р. Гамзатов, Ліна Костенко («Притча про ріку», «Перш, ніж півень запіє», «Місто Ур»), Д. Павличко («Притча про смерть», «Притча про любов», «Притча про сонце», «Притча про славу», «Притча про силу», «Притча про жінок», «Притча про сльози», «Притча про вдячність»), О. Підсуха («Притча про Розум і Дурість»), А. Гарматюк («Притча про джерело»), Б. Олійник, М. Карпенко, Р. Лубківський, М. Братан, В. Корж, П. Осадчук, С. Пушик та багато інших поетів. Кожний з авторів намагався передати своє бачення жанрової специфіки притчі. К. Кулієв і Р. Гамзатов, зокрема, намагалися надати притчі характеру роздуму, Д. Павличко – оновити тематику, сміливо вводячи деталі сучасного чи недавнього минулого рідного краю у притчеві сюжети.

Жанрові трансформації притчі у творчості сучасних українських авторів були предметом пильної уваги Ю. Клим'юка [3], Ольги Колодій, М. Ільницького [1] та інших дослідників, що виявляли характерні для жанру модифікації. Особливості походження притчі зумовили її алегоричний характер, наявність більшою чи меншою мірою вираженої епічної домінанти. Притча не просто розповідає про ту чи іншу подію, явище, а насамперед про етичний вибір героя. У притчі завжди відтворюється боротьба добра і зла, із зіставлення яких робиться висновок. Повчання, проте, може імплікуватися у притчі. Хронотоп притчі «створює умовну, максимально узагальнену обстановку для проведення «експерименту» – перевірки заданої у притчі ідеї» [4, с. 48].

Борис Олійник як автор багатьох притч («Притча про славу», «Притча про ноги», «Про середину») нерідко залишає читача перед проблемою вибору, пошуку власної відповіді на питання. Автор свідомо уникає однозначних тлумачень, таким чином прагне активізувати читацьке сприйняття. Актуалізуючи вічні проблеми людського буття, він намагається перевірити їх на різному життєвому матеріалі, щоб не зробити поспішних висновків, щоб самому переконатися і переконати інших у багатовимірності і складності проблеми. Звідси поетика повторів у його притчах.

Так, скажімо, проблема розплати за зраду власним принципам випробовується не лише у «Притчі про ноги», а і в цілій низці інших творів: «Баладі про вогонь і принципи», «Принципі», «Ночі масок». У притчі зображується, як знаменитий художник, прагнучи повернути борг, узявся малювати портрет папи. Зрада своїм принципам, своєму творчому кредо позначилася на наслідках його праці: йшли роки, а картина так і лишалася незавершеною. Смерть старого папи не перешкодила процесу морального падіння митця. Маляр, зрадивши одного разу, легко погодився тепер домалювати вже голову нового папи. Коли ж роботу завершив, із жахом побачив, що «між апостолів лишивсь...Іуда» [3, с. 65]. Поява на картині тринадцятого апостола – Юди – виявилася закономірною і була сприйнята як помста за зраду власним принципам. Символіко-алегоричне розгортання подій у притчі зумовлювалося реальними причинами: тим, що «маестро вліз у борг» [3, с. 64].

Дійовими особами у притчах можуть бути моральні категорії, полярні за якісним критерієм. Це забезпечує гостроту і напруженість конфлікту. Притчі Б. Олійника відзначаються то символіко-алегоричним, то міметичним характером розгортання конфлікту. У притчі «У поета гроші завелись...» ідеться про буденне, щоправда, не зовсім звичне явище: в непрактичного дивака-поета з'явилися гроші, якими він, на думку обивателів, не вміє розпорядитися. В обох випадках притчі проектуються на сучасність, розраховані на читацьке сприйняття.

Актуальне звучання, наприклад, «Притчі про славу», що відтворює один із епізодів боротьби з турецькими завойовниками, досягається за рахунок попереджень, висловлених дідом, батьком і матір'ю. В одному з нерівних боїв із турками, коли сили козаків швидко танули, коли поразка здавалася неминучою, козак Нетяга прорвався з

сотнею і вдарив у спину ворогу, що і змінило перебіг подій. Тепер, овіяний славою, захмелілий від успіху, він відчув себе поза законом і нормами людського існування: «І плював я на укази, / Як я сам собі указ» [3, с. 199]. Рідні застерігають його від засліплення, нехтування народними традиціями: дід нагадує про колишню славу, батько радить розрізняти друзів і ворогів, мати підкреслює необхідність шанобливого ставлення до людської праці. Ці неписані статті народного кодексу не втратили свого значення і сьогодні, що надає твору особливої злободенності. Поет уміє знайти той особливий «ключ», поворот, який дозволяє надати розповіді про далеке минуле сучасного звучання. Слушним виявляється і спостереження М. Ільницького про те, що у притчі послаблюється дидактизм, її сюжет стає драматичнішим і відкритішим для висновку читача [4, с. 128]. Хоч ця думка була висловлена на підставі аналізу притч Д.Павличка, проте вона відбиває характерні тенденції трансформації цього жанру.

Характерними ознаками притч Б. Олійника є інтерпретаційна позиція автора у творі, його настанова не на набридливе повчання, а на своєрідне філософське дослідження. Притча відзначається можливістю різномисленнь і використання в різних життєвих ситуаціях. Навіть ті з них, матеріалом для яких послужило реальне життя, лише опосередковано зв'язані зі своїм часом.

Для притч Б. Олійника характерне поглиблення філософічності, відмова від експліцитно вираженої моралі, відкритого дидактизму. Релевантними для його притч виявилися акцентування однієї риси персонажа як головної, осмислення вічних людських проблем, повтори, співіснування двох планів: поверхневого і глибшого, підтекстового, що потребує для адекватного розуміння читачем певних зусиль з його боку.

Література

1. Ільницький М. На вістрі серця і пера: Про спадкоємність художніх ідей і новаторство в сучасній українській радянській поезії / Микола Ільницький. – К.: Дніпро, 1980. – 263 с.
2. Клим'юк Ю. Про естетичну природу притчі / Ю. Клим'юк // Слово і час. – 1999. – № 5. – С. 15-22.
3. Олійник Б. Вибрані твори: У 2 т. / Борис Олійник. – К.: Дніпро, 1985. – Т. 1. – 269 с., Т. 2. – 245 с.
4. Тумина Л. Е. Притча как школа красноречия: учебное пособие / Л. Е. Тумина. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 368 с.

УДК 82-312.9

СВІТОФОРМАТОРСЬКА КОСМІЧНА ФАНТАСТИКА: ДО ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛ

С. А. Цікавий

У типології Г. Л. Олді світоформаторське припущення передбачає первинність вимисленого світу перед усіма іншими вимислами. Відправною точкою читацької мандрівки в «нереальність» виступає сама світобудова – «вторинний світ», якщо послуговуватися термінологією Дж. Р. Р. Толкіна. Ця дійсність не виводиться з нашої через посередництво технічних винаходів, не є суспільно-політичним прогнозом – вона виступає даністю, і всі антуражні, сюжетні, персонажні закономірності залежать від сконструйованого автором світу. До світоформаторських творів найлегше віднести